Nr./No. 29 1959 APRIL

Pretoriana

05-(68)
P1959/29

Mondstuk van die Genootskap Oud-Pretoria
Verskyn in April, Augustus en Desember.

—o—

Organ of the Association Old Pretoria
Published in April, August and December.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Kopiereg voorbehou.

Copyright reserved.

INHOUD — CONTENTS

Libertas, die Premierswoning in Pretoria. — Dr. Gerard Moerdyk, In Memoriam en Dr Nicol se Huldebetoon. — 'n Dringende Oproep aan alle lede van die Genootskap Oud-Pretoria. — An urgent appeal to all members of the Association Old Pretoria. — Genootskap Oud-Pretoria, Jaarverslag 1958. — Association Old Pretoria, Annual Report 1958. — Dr. V. FitzSimons: A Short History of the Transvaal Museum. — 'n Geskiedkundige „Circulaire" van dr. N. Mansvelt. — Mnr. W. C. R. Böhmer; Toespraak by geleentheid van die oorhandiging van Wisselskild. — Mnr. L. J. van den Berg: Participation by our English Medium Schools in the Annual School Gardens Competition. — Mnr. A. P. Cronje: Die Opvoedkundige Doelstellings van die Skooltuin. — Dr. F. J. du T. Spies: Uit die Briewe van Arnold Theiler, IV. — Mr. A. M. Davey: Someone had blundered.

LIBERTAS — DIE PREMIERSWONING IN PRETORIA

GEDURENDE 1935 is aan argitekte van die Unie van Suid-Afrika die geleentheid gegee om mee te ding aan die ontwerp van 'n premierswoning in Bryntirion.

Die bedoeling was dat die gebou belangrik moet voorkom en 'n nasionale karakter dra. In die voorwaardes van die wedstryd is daar aan die hand gedoen dat die ontwerp gebaseer moet word op die pragtige tradisionele werk wat ons in Suid-Afrika het, gemoderniseer om aan die teenswoordige vereistes te beantwoord.

Die eerste prys is verower deur wyle dr. Gerard Moerdyk, wat daarna as argitek aangestel is.

Die gebou, met inbegrip van die aanlê en verbetering van die terrein, is in 1940 teen 'n koste van ongeveer £68,000 voltooi.

Die woning wek onmiddellik die indruk van waardigheid wat 'n mens by die amptelike woning van die Eerste Minister sou verwag.

Met sy ou Kaaps-Hollandse styl en meubels wat die 18de eeu en die groot kulture waarvan die huidige blanke ras van Suid-Afrika afstam, nl. die Hollandse, die Franse, die Duitse en die Engelse, verteenwoordig, besit dit 'n indrukwekkende atmosfeer van tradisie.

— *Oorgeneem uit*: Die Stad Pretoria — Amptelike Gids.

Amptelike Woning van die Eerste Minister.
— Libertas —
Official Residence of the Prime Minister
Argitek : Gerard Moerdyk : Architect

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Dr. GERARD MOERDYK

— IN MEMORIAM —

DR. GERARD MOERDYK, argitek van talle kerke in die Unie en van die Voortrekkermonument, is Saterdagoggend in die Nylstroomse hospitaal oorlede. Hy was 68 jaar oud.

Uit hoofde van sy openbare werk was dr. Moerdyk die bekendste argitek in die land. Op grond daarvan het hy 'n eredoktorsgraad van die Universiteit van Pretoria ontvang, terwyl hy ook deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns met 'n erepenning beloon is.

Wyle dr. Moerdyk se belangstelling vir die kuns was nie net tot die argitektuur beperk nie. Hy was besitter van een van die kosbaarste versamelings van Afrikaanse skilderye, en aan die skilderkuns het hy soms selfs ook meegedoen met waterverf. Ook die beeldhoukuns het hy op klein skaal beoefen — waarskynlik 'n gevolg van sy jarelange noue voeling met Anton van Wouw, met wie hy saam in Rome en later in Johannesburg gewoon het.

Hy het 'n verbasende aantal tale geken, en hy het 'n biblioteek vir homself opgebou wat getuie daarvan was. Benewens Afrikaans, Engels en Nederlands, was hy ook Duits, Italiaans en Frans magtig.

Gerard Leendert Pieter Moerdyk is in 1890 gebore in die distrik Waterberg as seun van mnr. J. L. Moerdyk, in lewe inspekteur van skole. Tot die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog het hy in Pretoria en elders in Transvaal skoolgegaan, en in die oorlog is sy moeder met haar vyf kinders in die konsentrasiekamp op Standerton gehou.

Daarna het die ou egpaar Moerdyk in Pretoria gaan woon, waar Gerard gematrikuleer en as tekenaar in die diens van die Departement van Openbare Werke getree het.

In 1909 is hy na Europa waar hy aan verskeie argitekskole gestudeer het en in Londen het hy die hoogste onderskeiding in die argitektuur behaal, naamlik die titel A.R.I.B.A. Daarna het hy in Parys en Rome nog verder gestudeer.

In 1914 het hy na die Unie teruggekeer, en hy het met die uitbreek van

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

die Wêreldoorlog 'n betrekking by die Randse goudmyne aanvaar. In 1917 het hy sy eie praktyk in Johannesburg begin, en sedert 1925 was hy in Pretoria gevestig. Hy het hom veral onderskei as argitek van kerke, waarvan hy ruim 90 in die hele Unie ontwerp het. Baie van die geboue van die Universiteit Pretoria is deur hom ontwerp — hy was jare lank voorsiter van die Universiteitsraad.

In 1937 het hy in 'n landswye kompetisie die prys verower met die ontwerp van Libertas, die Eerste Minster se ampswoning in Pretoria. Die kroon op sy werk as argitek is egter gespan op 16 Desember 1949, toe die Voortekkermonument — sy grootste en beroemdste werk — voor 'n skaar van 'n kwartmiljoen ingewy is.

Hy is in 1918 getroud met mej. Sylva Pirow, wat hom oorleef. Drie kinders is uit die huwelik gebore, en daar is agt kleinkinders.

— *Die Transvaler*, 31/3/1958.

* * *

DR. NICOL SE HULDEBETOON

In 'n brief aan mev. Moerdyk, weduwee van wyle dr. Gerard Moerdyk, verklaar dr. W. Nicol as voorsitter van die Beheerraad van die Voortrekkermonument dat die Raad graag sy medelye met haar verlies wil uitspreek. Die Raad het sy werk en sy lewe gewaardeer. —

— *Die Transvaler*, 31/3/1958.

'N DRINGENDE OPROEP AAN ALLE LEDE VAN DIE GENOOTSKAP OUD-PRETORIA

GEDURENDE die afgelope jare het ons viermaandelikse blad „*Pretoriana*" steeds verbeter van gehalte en inhoud, sodat ons daarvan oortuig is dat dit vandag deur baie mense graag gelees word, maar soos u kan begryp het die publikasie daarvan steeds meer en meer van die beperkte fondse van die Genootskap Oud-Pretoria opgeslurp. Bestryding van die hoë drukkoste deur middel van vol- of halfblad-advertensies het op die duur nie doenlik geblyk nie, aangesien sake-ondernemings nie geneë is om in 'n blad van beperkte oplaag te adverteer nie.

In 1957 en 1958 is die proefneming deur ons redakteur gemaak om sekere firmas in Pretoria te nader vir 'n klein bydrae van sowat £3–3–0 waardeur die publikasie van 'n foto of die druk van sekere bladsye moontlik gemaak word, en waarby dan die naam van die betrokke firma wat die skenking gemaak het, gemeld word. In Nr. 25, 26 en 27, sowel as in hierdie en die vorige uitgawe van „Pretoriana" vind u verskillende voorbeelde van hierdie tipe „advertensie." Dit het geblyk dat feitlik alle firmas

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

wat genader is hiertoe bereid is, en daarom het die Bestuur besluit om hierop uit te brei. In hierdie verband tree dr. J. M. H. van Aardt vanaf die einde van 1958 op as Sakebestuurder van „Pretoriana" en is hy onder andere verantwoordelik vir die werwing van skenkings deur firmas en privaat persone.

Vir die werwing van die groots-moontlike aantal skenkings vir elke uitgawe het ons ook die hulp van ons lede nodig. Aangesien u ongetwyfeld almal sekere vertroude firmas ken met wie u gereeld handel dryf, versoek ons u vriendelik dog dringend om dergelike toeseggings van die betrokke firmas te probeer verkry. Die skenking van £3–3–0 (of selfs minder ook), waarvoor in ruil weliswaar 'n beskeie advertensie verskaf word, sal seker deur geen enkele Pretoriase firma geweier word nie, veral as dit deur hulle gereelde kliënte gevra word nie. U word aangeraai om die vorige drie uitgawes van „Pretoriana" of Nr. 29 as voorbeeld aan die firmas te toon.

As ons lede hierin saamwerk, twyfel ons nie daaraan nie dat ons blad tot iets werklik mooi en kosbaar sal kan ontwikkel. U medewerking sal baie waardeer word. Skenkings moet gerig word aan: Mnr. G. Rissik, Die Penningmeester, Genootskap Oud-Pretoria, p/a. S.A. Reserwebank, Kerkplein, Pretoria. Aangesien die volgende uitgawe in Augustus 1959 moet verskyn, sal dit waardeer word indien u so spoedig moontlik 'n flinke poging sal aanwend om een of meer skenkings te probeer verkry. Die name van ons lede wat daarin geslaag het om skenkings te verkry, sal elke keer in „Pretoriana" gepubliseer en ook op ons jaarvergaderings gemeld word.

Ont hartlike dank by voorbaat.

Die uwe,

F. J. DU T. SPIES,

Sekretaris Genootskap Oud-Pretoria.

AN URGENT APPEAL TO ALL MEMBERS OF THE ASSOCIATION OLD PRETORIA

DURING the past years the quality and the contents of our four-monthly periodical "Pretoriana" have steadily improved and we are convinced that many people now read it with enjoyment; but, as can be understood, the publication of "Pretoriana" absorbs more and more of the Association's limited funds. Defraying the costs by means of advertisements has not proved feasible in the long run, as firms are disinclined to advertise in a publication of limited circulation.

In 1957 and 1958 our editor made the experiment of approaching firms for a small contribution of, say £3–3–0, whereby the publication of a

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

photograph or the printing of certain pages, on which the name of the firm concerned was given as an advertisement, was made possible. In Nos. 25, 26, 27 and 28 and also in this number of "Pretoriana" you will find examples of this type of "advertisement". It was found that virtually all the firms which were approached were willing to make a donation, and the Committee has accorlingly decided to extend the scheme. Recently one of our members, Dr. J. M. H. van Aardt, has been appointed as our Business Manager and in future he will be responsible for the canvassing of advertisements and donations.

For the purpose of obtaining the maximum number of donations for every issue of "Pretoriana" the help of our members is necessary. As you all undoubtedly know reliable firms with which you are in the habit of dealing, we appeal to you to endeavour to obtain similar promises from the firms in question. It is unlikely that any firm will refuse a donation of £3–3–0 (or even less) in exchange of an advertisement, even on a modest scale. You are advised to take this issue of "Pretoriana" to show the firms an example of what is meant.

If our members co-operate in the scheme ,we do not doubt but that it will be possible to develop our periodical into something really fine and of value. Your co-operation will be greatly appreciated. Donations should be sent to Mr. G. Rissik, The Treasurer, Association Old Pretoria, c/o. S.A. Reserve Bank, Church Square, Pretoria. Our next issue of "Pretoriana" will be published in August 1959 and all donations received should be sent well in advance of the beginning of August. The names of our members who have succeeded in obtaining donations will be published in every future number of "Pretoriana" and also mentioned at our Annual Meetings.

Thanking you heartily in anticipation.

Yours truly,

F. J. DU T. SPIES,

Secretary Association Old Pretoria.

GELUKWENSINGS:

Die Genootskap Oud-Pretoria se hartlike gelukwense aan twee van sy Bestuurslede:

1. Dr. W. H. J. Punt, ons Voorsitter, wat deur die T.O.D. vir ses maande gesekondeer is na die pasgestigte Stigting Simon van der Stel;
2. Mnr. J. H. M. van Aardt, sakebestuurder van Pretoriana, wat op 18 April sy doktorsgraad in die Geskiedenis van die Potchefstroomse Universiteit ontvang het.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

GENOOTSKAP OUD-PRETORIA — JAARVERSLAG 1958

MET genoeë bied ek u hiermee ons Genootskap se Jaarverslag vir 1958 aan:—

Ons ledetal het in die afgelope jaar op 170 te staan gekom. Vyf skole het lid geword en tans is daar reeds vyf lewenslede. Lewenslange lidmaatskap word teen 'n betaling van £5 verkry.

Die volgende was die aftredende Bestuur:— Voorsitter: Dr. W. Punt; Ondervoorsitter: Dr. G. van W. Eybers; Sekretaris: Dr. F. J. du T. Spies; Penningmeester: Mnr. G. Rissik; Redakteur: Mnr. H. M. Rex; Argivaris; Mnr. A. M. Davey; Lede: Drr. V. FitzSimons en J. Ploeger, mnre. C. L. de Bruyn en J. Preller en mej. J. H. Davies; Verteenwoordiger van die Stadsraad: Raadslid B. M. van Tonder.

In die afgelope jaar het ons Genootskap in samewerking met die Transvaalse Museum planne beraam om gesamentlik op te tree ter verkryging van die S.A. Opelugmuseum. Ons verwag om eersdaags 'n onderhoud met die betrokke Minister te kry. ('n Verslag van hierdie onderhoud word elders in hierdie uitgawe gepubliseer — Redakteur.).

Hierdie jaar het 13 skole vir die tuinwedstryd ingeskryf. Almal is Afrikaansmediumskole. Dis jammer dat geen enkele Engelsmediumskool vanjaar deelgeneem het nie. Ons wil ons besondere dank en waardering aan die beoordelaars uitspreek vir hul harde en uitstekende werk. Die beoordelaars was mnr. W. C. R. Böhmer, Inspekteur van Skole, mnr. A. P. Cronje, Dosent aan die Pretoriase Onderwyskollege en mevv. G. Rissik en S. E. Burg. Ook ons besondere dank aan mnr. Kingsley van die firma Kingsley & Marais, die Austin-motoragente, vir die skenking van £10 vir die tweede prys in die tuinwedstryd, en aan mnr. Gerard Rissik vir £5 vir die derde prys.

Verlede jaar was die wenners van die Skooltuinwedstryd die volgende skole: nl. Tuine-, Danville- en Pierneeflaerskool — respektiewelik eerste, tweede en derde — en vanjaar is die volgorde: Tuinelaerskool weer 'n keer eerste, terwyl Rachel de Beer- en Wonderboomsuidskool gesamentlik die tweede prys verower het.

Die opvoedkundige waarde van die skooltuinwedstryd word alreeds weerspieël in mooier skooltuine en in die feit dat etlike skole besig is om hul tuine vir die wedstryd gereed te maak. Hopelik sal daar in die nabye toekoms nog veel meer skole vir die wedstryd inskryf.

Ons blad „Pretoriana" word steeds meer gewild en verskeie biblioteke het intussen intekenare teen 10/- per jaar geword. Ons redakteur verdien alle lof vir die aantreklike wyse waarop die blad saamgestel word.

In die afgelope jaar het ons Genootskap op 24 Maart 1958 sy tienjarige bestaan herdenk. By hierdie geleentheid was ons Burgemeester, raadslid B. M. van Tonder, ook aanwesig. Prof. S. P. Engelbrecht het 'n boeiende lesing oor ou Pretoria gegee, terwyl mnr. Norman Eaton, die bekende

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Pretoriase argitek, ons op baie interessante wyse oor die toekomstige Pretoria toegespreek het (Mnr. Eaton se toespraak is in die Herdenkingsuitgawe van „Pretoriana", Nrs. 26 en 27, gepubliseer — Redakteur). Verder het die vergadering die gedenkbord goedgekeur. Ons dank aan mnr. Norman Eaton, drr. W. J. de Kock en F. J. du T. Spies en mej. J. Davies vir hulle raad i.v.m. die ontwerp van die bord. Ons vertrou dat elke lid tenminste een gedenkbord sal bestel. Nie-lede mag ook 'n bord teen £2 koop.

'n Besondere woord van dank en waardering aan dr. G. Eybers dat hy ons Genootskap op die Museumkongress in Grahamstad verteenwoordig het. Aan alle lede van die Bestuur sowel as gewone lede, my dank vir hul steun en samewerking in die afgelope jaar. Veral aan ons Sekretaris, dr. Spies, ons Penningmeester, mnr. Rissik, en ons Redakteur, mnr. Rex, dr. Van Aardt bedank ons vir sy gewilligheid om ons publisiteitsake te behartig en mej. Davies vir haar uitstekende vertalings.

— W. PUNT, *Voorsitter.*

ASSOCIATION OLD PRETORIA — ANNUAL REPORT 1958

I HAVE great pleasure in presenting to you our annual report for 1958. During the course of the year there has been an increase in the membership of our association, and we now have a total of 170. Five schools became members and at present we also have five life-members. Life membership can be obtained on payment of £5.

The following are the retiring executive committee:

Chairman: Dr. W. Punt.
Vice-Chairman: Dr. G. W. Eybers.
Secretary: Dr. F. J. du T. Spies.
Treasurer: Mr. G. Rissik.
Editor: Mr. H. M. Rex.
Archivist: Mr. A. M. Davey.
Members: Dr. V. FitzSimons.
Miss J. H. Davies.
Mr. C. L. de Bruin.
Dr. J. Ploeger.
Mr. J. Preller.
Representative of the City Council: The Mayor of Pretoria, Councillor B. M. van Tonder.

During the course of the year our Association together with the Transvaal Museum discussed steps which could be taken in connection with the erection of the Open Air Museum. We hope soon to be granted

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

an interview with the minister concerned. (The Report is published elsewhere in this issue — Editor.)

This year 13 schools entered for the gardens competition. All were Afrikaans-medium schools, and it is a great pity that the English-medium schools did not participate. We wish to convey our grateful thanks to the judges, viz. Inspector W. C. R. Böhmer, Mr. A. P. Cronje, and Mesdames G. Rissik and S. E. Burg, for their invaluable assistance. We also wish to thank Mr. Kingsley of the firm Kingsley and Marais, the Austin motor agents, for the donation of £10 as the second prize money in this competition, and Mr. G. Rissik who donated £5 as the third prize.

Last year the winners of the Gardens Competition were Pretoria Gardens, Danville and Pierneef Primary Schools, in that order, and this year the competition was again won by the Pretoria Gardens Primary School while Rachel de Beer and Wonderboom South Primary Schools tied for second place.

The result of the competitions has been a marked improvement in many school gardens, and as other schools are still busy with the outlay of their gardens, many more entries may be expected in the future.

Our periodical "Pretoriana" is becoming increasingly popular and a number of libraries have subscribed at 10/- a year. Mr. Rex, our Editor, has been responsible for the attractive arrangement of the articles.

On the 24th of March 1958, our Association commemorated its 10th anniversary. On this occasion the Mayor of Pretoria, Councilor B. M. van Tonder, was present.

Prof. S. P. Engelbrecht gave an absorbing lecture on Old Pretoria, and Mr. Norman Eaton, the Architect, delivered a most interesting address on Pretoria of the future. (Vid. "Pretoriana", Nos. 26 and 27, Commemoration Edition — Ed.).

At this meeting also, the Commemorative Plate was approved. We wish to thank Mr. Eaton, Drs. de Kock and Spies and Miss Davies for their advice in connection with the design of the plate. We trust that every member will take the opportunity of ordering one of these plates. Non-members may also buy them at £2 each.

I should like particularly, to thank Dr. G. Eybers, for representing our Association at the Museum Congress at Grahamstown. To the committee members and ordinary members I also wish to convey my thanks for their loyal support and co-operation during the past year, especially to Dr. Spies, the Secretary, Mr. Rissik, our Treasurer and Mr. Rex, the Editor. We are grateful to Dr. van Aardt for undertaking the publicity and to Miss Davies for her excellent translations.

— W. PUNT, *Chairman.*

CROW PHARMACY: CHEMISTS, OPTICIANS, PHOTOGRAPHIC DEALERS, CENTRAL HOUSE, c/o PRETORIUS AND CENTRAL STREETS, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

A SHORT HISTORY OF THE TRANSVAAL MUSEUM

ON the initiative of the State Secretary, Dr. W. J. Leyds, the Government of the South African Republic decided in 1892 to found a State Museum for the Republic in Pretoria, and the following were appointed as a Board of Management or Trustees ('Curatoren'): Dr. N. Mansvelt, Dr. G. S. W. Lingbeek, Dr. H. G. Breyer, Dr. J. W. Fockens and Geo. Leith Esq. Of these gentlemen, Dr. Mansvelt (the Superintendent of Education) was ex-officio Chairman, and the Institution was placed under his Department. The first meeting of the Board was held on the 24th January, 1893.

As there existed no public collections of the Fauna, Flora nor Ethnography of the Transvaal at this time, the first aim of the new Institution was to collect these objects, as well as exhibits of historical and national interest. Though the primary aim was the scientific exploration of the State and the making and preserving of scientific collections, the second, and no less important aim, was the provision of practical aid to education. The teaching of the natural sciences was much impeded by the lack of suitable text books, and thus ocular and oral demonstration in the Museum was planned to assist in the teaching of these subjects, in which the few existing books were often of little value. Bearing this aspect in mind, a large collection of mounted exotic mammals and birds, representative of the different types figured in the few handbooks then in use, were purchased, and to this day still form a part of the Museum's collections. In addition, an extensive collection of minerals and fossils was purchased by the Museum to serve with the instruction in Mineralogy and Geology being given in the School of Mines; this collection has since been passed on to the Geological Survey Division of the Department of Mines and incorporated into its Geological Museum.

A further important aim of the State Museum, from its inception, was the fostering of love of country and national pride, and to this end special efforts were made to collect historical relics, both in connection with individuals and the country as a whole, by the distribution of printed circulars throughout the Republic.

The collections were initially housed in a room next to the clock-tower, on the top floor of the Government Building ('Raadsaal') on Church Square. At first the collections were too small and unimportant to warrant

E. SCHWEIKERDT (EDMS.) BPK.: UITGEWERS EN KUNSHANDELAARS, QUEENSTRAAT, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

the appointment of a qualified, full-time museum expert, but it soon became apparent that judicious organisation and scientific classification was necessary and Dr. H. G. Breyer (a member of the Board and also of the teaching staff of the 'Gymnasium') was appointed as Honorary Curator.

With the rapid growth of the collections, the original accommodation available in the 'Raadsaal' very soon proved inadequate and, after first considering a move into the former offices of the Mines Department on the North side of Church Square, the collections were, towards the end of 1893, transferred to the Small Market Hall, which had been hired for the purpose. After some months spent in arranging the collections, the Museum was officially opened to the general public by President Krüger on the 15th of May, 1894.

Under the honorary curatorship of Dr. Breyer the Museum continued to grow rapidly and towards the end of 1896 it was decided that the time had arrived when a full-time Director should be appointed, and to this post Dr. J. W. B. Gunning was appointed in 1897. Dr. Gunning almost

The collections of the "Staats Museum" were transferred from the room next to the clock-tower on the top floor of the "Ou Goewerments Gebouw" on Church Square to the Small Market Hall *(on the right) in* 1893. *Both buildings on the photo are still standing near the north-western corner of Market Square. The Zoological Garden was initially established in a small yard at the back of the* Market Hall.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

immediately interested himself in establishment of a Zoological Garden, and to this end got together a small collection of some 50 or so live animals in a small yard at the back of the Market Hall. Through his indefatigable energy, Dr. Gunning eventually persuaded the authorities to purchase the farm 'Rus in Urbe' along the Apies River, on the North side of the town, to which the collection of live animals was moved on the 18th to 21st October, 1899, thus founding the National Zoological Gardens, which was placed under his directorship in addition to the Museum. This arrangement continued until April, 1913, when it was decided that the Zoological Gardens should become a separate entity under its own Committee and, later, Board of Trustees and Director.

As it was realised that the Market Hall could not provide a permanent home for the Museum, the Government agreed to the erection of a new building on the Zoo grounds in Boom Street, the foundation stone of which was laid by Dr. Mansvelt on the 22nd of July, 1899. With the outbreak of the Anglo-Boer War, work on the building came to a standstill and it was not until 1902 that it was completed and the collections could be moved in. On the 15th of December, 1904, the 'Staatsmuseum' was officially opened to the public by the Acting Lieutenant-Governor, Sir Richard Solomon.

Shortly after the appointment of Dr. Gunning as Director, it became necessary to enlarge the staff by the addition of scientific assistants, and the first of these to be appointed was Mr. C. J. Swierstra as entomological assistant in 1897, followed shortly afterwards by Miss Leendertz as botanical assistant. Except for the ready-mounted specimens which were imported initially from overseas, practically all mounting of South African specimens was carried out, even from the earliest stages of the Museum's history, in the Museum itself by a succession of able taxidermists, the first of whom was appointed as far back as 1894.

It is of particular interest to note that during the last days of Responsible Government the Museum received an annual grant of £6,000, in addition to which the salaries of most of the staff were paid direct by the Department of Education, as state servants.

After Union, plans for a new and larger Museum, which had for some time been under discussion, were implemented by the Government and the building of the present New Museum in Paul Kruger Street was started towards the end of 1910. The main central block was finished early in 1914, but the original plan to have a wing at either end was interrupted by the outbreak of the first World War, and has not been taken up again to this day. Full occupation of the new building by the Museum was not immediately possible, as the Government insisted that a large part of it

---

JOHNSTON'S BPK.: PRETORIA SE VOORAANSTAANDE MODE-HUIS, KERKSTRAAT 261, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

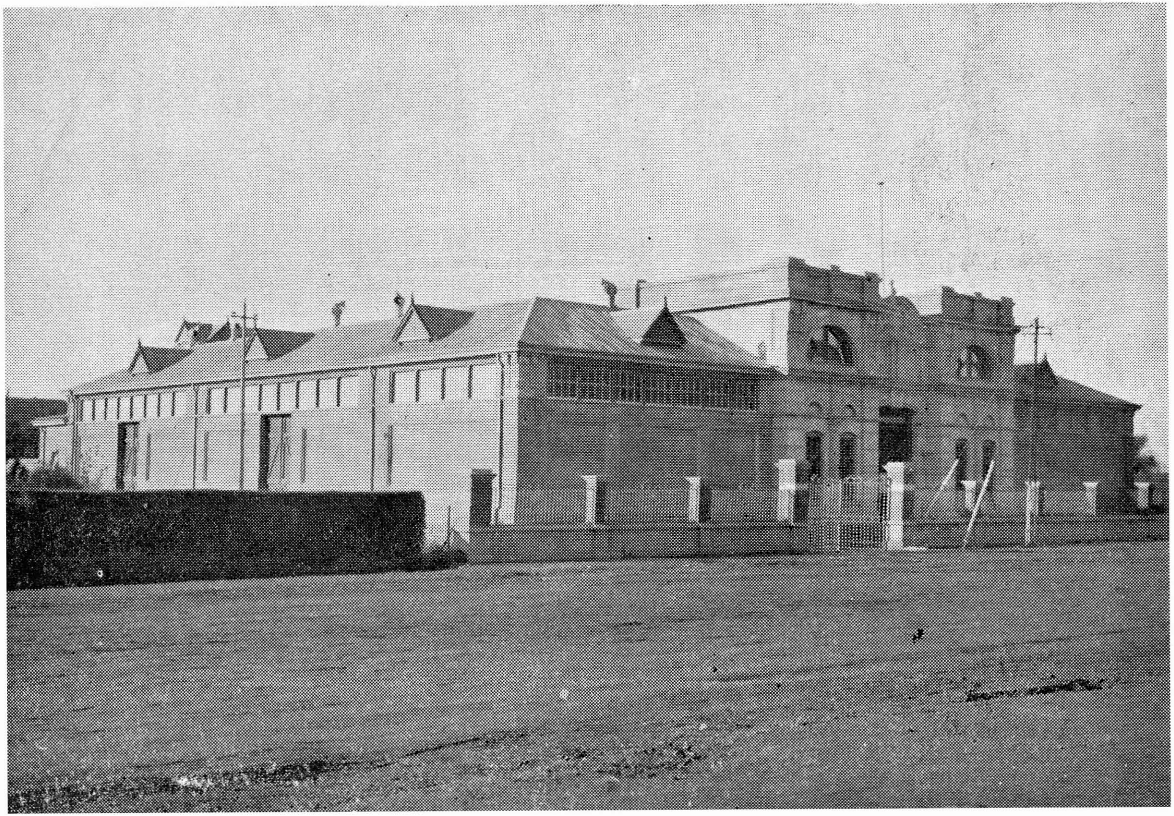

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

would be needed temporarily for other offices. A promise was, however, given at that time that eventually the whole building would be handed over to the Museum, but this promise still remains unfulfilled. Initially the Museum was allocated only the top floor for exhibition purposes and half of the basement as offices, workrooms, storerooms etc., while the remainder of the building was occupied by various Government officers until 1923, when another hall on the ground floor was turned over for Museum use. To the present day, however, an exhibition hall and a large part of the basement are still occupied by the Geological Survey Division of the Department of Mines.

In the middle of the transition period of moving from the Old to the New Museum, the then Director (Dr. Gunning), who had been mainly responsible for having the New Museum built, died and was succeeded as Director by Dr. H. G. Breyer in April 1914. With the continuous and rapid growth of the collections, it was manifest that the accommodation available at the New Museum would be totally insufficient and it was thus decided to retain the Old Museum in Boom Street for the housing of the Ethnographical, Archaeological and Historical collections, and to concentrate only the natural history material at the New Museum.

Following on the retirement of Dr. Breyer early in 1921, Mr. Swierstra was appointed Director and carried on in this position until his retirement in 1946, when he was succeeded by the present Director, Dr. V. FitzSimons.

In 1933, President Krüger's House in Church Street West, which had been purchased by the Government in 1925, was proclaimed a National Monument. After renovation and restoration, the House was placed under the control of the Transvaal Museum and officially opened to the public by Mr. Albert Kuit on the 10th of October, 1934.

In 1945, following on urgent representations from certain quarters, the Government also purchased the world famous collection of Moths belonging to Dr. A. J. T. Janse and handed it over, together with the services of Dr. Janse as Honorary Curator, to the Museum. Owing to lack of space at the Museum itself, this collection had to remain housed in Dr. Janse's private dwelling at Gezina until 1953, when space became available, through the transference of the Museum's Botanical Collection to the Division of Botany, Department of Agriculture, and the major part of this collection was moved into the room thus vacated.

Over a period slightly in excess of 60 years, the Transvaal Museum (the successor of the former 'Staatsmuseum') has grown out of all recognition and today comprises the following: the *New Museum*, Paul Kruger

←

The "Staatsmuseum" Building on the Zoo grounds in Boom Street just after its completion in 1902. *The foundation stone was laid by Dr. Mansvelt on the* 22*nd of July,* 1899.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Street (Administrative Offices, Exhibition and Study Collections of Natural History); the *Old Museum*, Boom Street (Historical, Ethnographical, Archaeological and Art Collections); *Paul Kruger House Museum*, Church Street West (devoted exclusively to Krugeriana). Through sound planning and assiduous labour over the years the study collections have been carefully built up until they probably rank in many fields among the largest and most important of their kind in the world today. Their scientific value and importance is every day becoming more universally recognised, as is demonstrated by the increasing numbers of scientific workers, both from other parts of South Africa and abroad, who are making use of the unique opportunities which are provided for study.

At the present day active research is carried on in the Divisions of Ornithology, Mammalogy, Herpetology, Palaeontology and Physical Anthropology, Entomology and History and a number of the officers concerned are recognised as authorities in their particular fields. The results of the scientific work of the staff are published for the most part in official publications of the Museum.

In addition to the official publications, members of the staff contribute numerous papers and articles to other scientific journals and have been responsible for scientific best-sellers such as 'The Birds of South Africa' and 'The Mammals of South Africa,' both of which were written by the late Dr. Austin Roberts, for many years a member of the Museum Staff.

Throughout the existence of the Museum, special efforts have always been made to provide educational facilities for both children and adults, and to this end members of the staff have at all times given readily of their services when called upon. As visitors to the Museum exceed 300,000 a year, a full-time guide-lecturer has been appointed a few years ago.

— Dr. V. FITZSIMONS.

'n Geskiedkundige „Circulaire"

Het Staatsmuseum,
Pretoria, Juni 1893.

Aan Heeren Naturellen-Commissarissen en -Ondercommissarissen in de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Mijnheer,

Overeenkomstig besluit van den Ed. Achtb. Volksraad heeft het Gouvernement besloten, te Pretoria een Museum op te richten ter bewaring en tentoonstelling van voorwerpen van algemeen en historisch belang.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

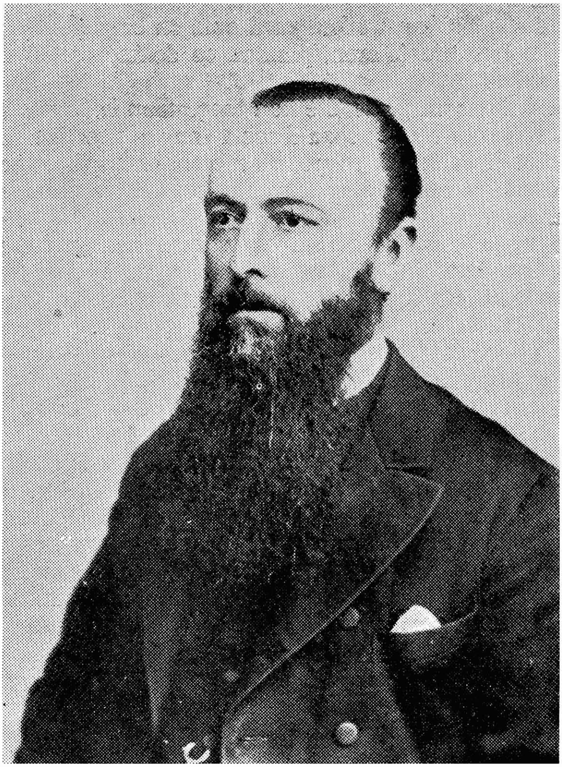

Dr. N. Mansvelt, Superintendent van Onderwys in die Suid-Afrikaanse Republiek, 1891–1900.

De Curatoren nemen de vrijheid, uwe hulp en medewerking in te roepen, ten einde voor dat Museum allerlei artikelen te verzamelen door naturellen vervaardigd, opdat door zulk eene verzameling de kunsten en de nijverheid der naturellen, onder uwe jurisdictie wonende, vertegenwoordigd mogen worden.

Zoodanige verzameling zou moeten bestaan uit wapenen, gereedschappen, houtsnijwerk, kraalwerk, lederwerk, draad- en ander metaalwerk, kleiwerk (potten, enz.), muziekinstrumenten, kleedingstukken en ornamenten, en in het algemeen alles wat dienen kan om de levenswijze, de gewoonten en gebruiken der naturellen duidelijk te maken.

Indien de kosten niet te groot zijn, zou het wenschelijk zijn, *twee* exemplaren van elk voorwerp te bekomen, ten einde met de duplicaten in ruiling te kunnen treden met andere Museums van Zuid-Afrika of van

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

het buitenland.

Merkwaardigheden van welken aard ook, en bepaaldelijk op het gebied der Natuurlijke Historie (dieren, planten en delfstoffen), zullen met dank ontvangen worden.

Van de beperkte som gelds, die hun toegestaan is, kunnen de Curatoren niet veel uitgeven voor eenig bepaald soort van voorwerpen. Zij vertrouwen daarom, dat het U gelukken moge, de meeste exemplaren te bekomen als presenten of donaties van de Kapiteins aan het Gouvernement, dat eigenaar is van het Museum.

De Curatoren zijn echter bereid om voorwerpen van bijzonder belang of waarde te koopen, wanneer ze op geen andere wijze te krijgen zijn; doch, alvorens zulk een koop aan te gaan ten behoewe van het Museum, wenschen de Curatoren, dat U hun mededeeling zal doen omtrent den aard van het voorwerp, dat U voorstelt te koopen, en den laagsten prijs waarvoor het te krijgen is.

De Curatoren zouden U zeer verplicht zijn, indien U van de eerste gelegenheid gebruik wilde maken om hun te berichten, of er in uwe buurt of onder uwe jurisdictie overblijfselen te vinden zijn van steenen gebouwen (van gekapten of gehouwen steen), schilderingen of uitgebeitelde teekeningen op rotsen, steenen werktuigen, of andere overblijfselen van volken, die het land vroeger bewoond hebben.

Om verwarring en dwaling te vermijden, zou het wenschelijk zijn, de voorwerpen van verschillende stammen of locaties afkomstig zooveel mogelijk van elkaar afgezonderd te houden, en de namen van zoodanige stammen of locaties aan de voorwerpen zelve te hechten.

Eenige informatie of opmerkingen betreffende het materiaal, de wijze van bewerking en het gebruik der ingezonden voorwerpen zullen door de Curatoren op hoogen prijs worden gesteld, en beschouwd worden als gewaardeerde bijdragen tot de zeer gebrekkige kennis der naturellen-rassen in de Zuid-Afrikaansche Republiek.

De Curatoren zijn bereid de kosten te vergoeden van het vervoer der verzamelingen naar Pretoria, doch verzoeken U hun per post van de afzending kennis te geven.

Communicaties of toezendingen te adresseeren aan den „Secretaris van het Curatorium van het Staatsmuseum te Pretoria."

De Curatoren gevoelen de zeer groote waarde van uwe hulp in dit gedeelte van hun werk, en vertrouwen op uwe hartelijke medewerking in het tot stand brengen van eene inrichting, voor welke alle komende geslachten U dank verschuldigd zullen zijn.

Namens het Curatorium,

N. MANSVELT, Voorzitter.

SUID-AFRIKAANSE PERMANENTE BOUGENOOTSKAP: PERMANENT-GEBOU, PRETORIUSSTRAAT 200, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

TOESPRAAK DEUR SKOOLINSPEKTEUR W. C. R. BÖHMER GEHOU BY GELEENTHEID VAN DIE OORHANDIGING VAN ONS GENOOTSKAP SE WISSEL-TROFEE VIR LAERSKOLE AAN PRETORIA-TUINESKOOL, IN DESEMBER 1958.

EK het die eer om vanaand op twee bene te staan. Aan die een kant word van my verwag om 'n paar woorde namens die departement te sê en aan die ander kant op te tree namens die vier persone wat die beoordeling van die dertien skooltuine waargeneem het. Die wonderlike tema wat gaan oor die skone blomme en struike verdien die taal van 'n digter. Daaraan kan ek egter nie voldoen nie en sal dit met my seker so gaan soos met die skoolseun aan wie ek nou dink. Ek moes 'n stel rekenkundeskrifte nasien en vind toe in een van die boekies 'n stukkie papier wat nie vir my oë bedoel was nie maar vir sy geliefde. Sy poging was die volgende:

Di's die blond,
di's die blou,
di's die oë van jou,
di's al.

Die volgende mag ek nie namens die Direkteur sê nie, en vra u om dit as my oortuiging aan te neem. Vir die tweede keer moes ek van hooggeplaasde here verneem, hierdie keer uit die mond van Sy Ekselensie die Goewerneur-Generaal, by geleentheid van die hoeksteenlegging van die skool wat sy naam dra, as sou ons in ons skole *kompetisie* wou uitskakel. Volgens my oortuiging is dit beslis nie die geval nie. Ons strewe daarna om 'n sterk kompetisie onder *gelykes* of naastenby gelykes te ontwikkel, maar probeer die kompetisie tussen 'n swakke en 'n sterke vermy. Die ouer garde waaronder 'n hele paar van ons ook behoort, het hoërskole besoek waarheen leerlinge gegaan het omdat dit hulle of hul ouers se vrye keuse was. Meeste van hulle was begaafde mense. Die kompetisie was derhalwe gesond.

Vandag egter word baie *gedwing* om skool te besoek. Die ongelyke kompetisie veroorsaak baie euwels en dit is hierdie onbillike kompetisie wat ons graag wil vermy. Maar hieroor later iets meer.

Die Genootskap Oud-Pretoria verdien lof vir die gedagte om skole aan te moedig om tuine op die skoolgronde te ontwikkel. Dit herinner my aan 'n ondervinding in my eerste inspeksiekring. My vrou en ek het aan die begin al die skole besoek om met die hoofde, onderwysers en leerlinge kennis te maak. By die een skool het ek by die eerste deur aangeklop. 'n Dame wat onnet gekleed was, het my gegroet. By die tweede deur was

CROW APTEKERS: OOGKUNDIGES, FOTOGRAFIESE HANDELAARS, h/v SENTRAAL- EN PRETORIUSSTRAAT, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

dit 'n man met net 'n duim en een vinger aan sy regterhand. By die laaste deur het ek die hoof ontmoet. Hy was ook die enigste hoof wat my nie na my kar vergesel het nie. En die skooltuine? Hulle was net nie daar nie! Soos die bouers die veld daar aangetref het, net so was die gronde nog.

Ek het dikwels gewonder of die hoof-inspekteur met die deurlees van al my rapporte nie al moeg geword het vir 'n uitdrukking waarvoor ek baie lief is. Ek noem graag die grasperke en blombeddings wat 'n rustige atmosfeer skep. Daarom het ek daarvoor gesorg dat dit ék was wat die beoordelingskomitee as inspekteur vergesel het, al hou my vrou niks daarvan dat ek ekstra werk op my moet neem nie. Dit was vir my 'n besondere ondervinding en 'n eer om met mevv. G. Rissik en S. E. Burg en mnr. A. P. Cronje, kenners op hierdie gebied, die skooltuine te kon besigtig. Al was ek hoofsaaklik die motorbestuurder en al het een van die hoofde my aan die begin met misnoeë as 'n handelsreisiger aangesien, is ek dankbaar vir die ondervinding.

Mnr. Steyn, die Hoof, het vir my 'n paar notas gegee en het die ontwikkeling van die kind in vier aspekte verdeel. Mnr. Koen, die Adjunk-direkteur, het in die jongste uitgawe van die T.O.-blad dit in die volgende vier verdeel: die liggaam, die verstand, die sosiale en die geestelike. Die skooltuin en omgewing het te doen met die sosiale. Dit staan soos 'n paal bo water dat die verfraaiing van die skoolterrein 'n sterk invloed op die kind het. Almal het byvoorbeeld gemerk dat waar in vroeër jare geen blomtuine by sekere opstalle was nie, die seuns en dogters wat van so'n skool, veral kosskool, terugkeer, iets aan die saak doen en eerlang kon tuintjies by die wonings opgemerk word.

Hoofde, onderwysers en leerlinge het eer van hulle werk. Dit is veral verblydend dat veel aandag aan ons eie — ons eie bome, struike en blomme — bestee word. Namens die Departement is dit vir my aangenaam om die Pretoria-Tuineskool wat weer die eerste plek, en die Rachel de Beer en Wonderboom-Suid skole wat beide die tweede plek verower het, hartlik geluk te wens. Mnr. Steyn, Hoof van eersgenoemde, is 'n werklike kenner van ons inheemse bome en struike. Ek wens ek had die kennis. Al die ander skole word gelukgewens vir die gees van kompetisie terwille van die saak en nie terwille van die prys nie.

Die komitee wat met die beoordeling belas was, het egter gevind dat daar skole is wie se natuurlike ligging hul 'n groot voorsprong bo ander gee. Ook is moderne geboue baie meer oordeelkundig geplaas en leen die gronde hul baie beter vir skooltuine. Derhalwe word die Genootskap Oud-Pretoria gevra om oorweging te verleen daaraan om twee kompetisies te hê — een vir die ou tipe skole en 'n ander vir die meer moderne. Ons verwelkom kompetisie maar tussen naastenby gelykes. Of moet ons die liggewig bokser ook maar met die swaargewig een laat kompeteer?

Ook het ons vier beoordelaars gewonder of daar nie leiding aan hoofde kan uitgaan wat die doelstellings met skooltuine en gronde van 'n opvoed-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

kundige kant beskou, moet wees nie. 'n Beoordeling kan alleen gesond wees as dit gemeet word volgens bepaalde doelstellings. Die beplanner van 'n stad se park beoog heeltemal iets anders as die een wat 'n skool se tuine en velde moet uitlê. In alle nederigheid en beskeidenheid het ons vier ons mening aan die Genootskap Oud-Pretoria meegedeel.

Ons wil u Genootskap bedank en gelukwens met die werk wat u in hierdie rigting doen en vertrou dat u daarmee sal voortgaan en meer steun van die skole verkry.

— W. C. R. BÖHMER.

The Mayor of Pretoria, Councillor L. J. van den Berg, presenting the prizes to the winners of our Primary Schools Garden Competition in December, 1958, *referred to . . . .*

PARTICIPATION BY OUR ENGLISH MEDIUM SCHOOLS IN THE ANNUAL SCHOOL GARDENS COMPETITION

Mnr. die Voorsitter, Dames en Here!

Laat my toe om, in die eerste plek, waardering te betuig vir die vriendelike uitnodiging wat u aan my gerig het om saam met u hier te wees. Ek het dit baie graag aanvaar omdat dit my eerste geleentheid is om in die hoedanigheid van Burgemeester direk met ons skole kennis te maak. So 'n kennismaking is noodsaaklik vir enigiemand wat belangstel in ons stad, en nog noodsaakliker vir enige mens wat 'n direkte verantwoordelikheid in verband met die stad se ontwikkeling dra.

Gepaard hiermee gaan die feit dat ons vandag 'n baie goeie ekskuus vir hierdie byeenkoms het, naamlik die toekenning van pryse. Dat hierdie pryse vir toekenning beskikbaar is, is te danke aan die inisiatief van die Genootskap Oud-Pretoria by wie die blink gedagte ontstaan het om so 'n skooltuinprysvraag te organiseer. So 'n prysvraag behoort ondersteuning te vind veral in 'n stad soos Pretoria wat op een stadium in sy geskiedenis die bynaam „Stad van Rose" gedra het. In die omstandighede kom dit

E. SCHWEIKERDT (PTY.) LTD.: FINE ART DEALERS AND PUBLISHERS, QUEEN STREET, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

my vreemd voor dat net dertien skole vir hierdie prysvraag ingeskryf het. Al heet ons vandag ook die „Stad van Jakarandas", is ons tog nog altyd 'n stad wie se inwoners hulle tuine en die natuur in die algemeen baie lief het.

'n Tuin is vir my altyd 'n vertoonvenster waarin jy die eienskap van die huisbewoners baie duidelik kan sien Dieselfde geld van 'n skool. Wanneer ek by 'n skool met 'n mooi, skoon en netjiese tuin verbyry — daar is gelukkig baie in Pretoria — voel ek onmiddellik baie opgeruimder en meer tevrede.

With regret I learnt that no English-medium school had entered this competition. Why, I do not know. May I, however, plead with those who are interested in gardening to take part in future. Pretoria is as proud of and grateful for the role played by English-speaking citizens, as it is in the case of the Afrikaans-speaking, both in the past and at present. I would urge the schools concerned to regard participation in this competition as an activity extending the scope of their co-operation in building our city. I also hope that in future more Afrikaans-medium schools will enter.

Die eerste prys in vanjaar se wedstryd is deur die Pretoria-Tuine Laerskool verower, wat ook een van verlede jaar se pryswenners was.

Vanjaar se tweede prys is aan die Rachel de Beer- en die Wonderboom-suidskool gesamentlik toegeken.

Ek will hierdie pryswenners hartlik gelukwens en die hoop uitspreek dat hulle met hul goeie werk sal voortgaan.

Dit is nou met genoeë dat ek die pryse sal oorhandig.

— L. J. VAN DEN BERG.

Die Genootskap Oud-Pretoria se Wisselskild vir Laerskole. *Die wisselskild word jaarliks deur die Genootskap Oud-Pretoria uitgeloof aan die Pretoriase Laerskool met die mooiste skooltuin. Die sierlike skild van witstinkhout met 'n pragtige relief in silwer waarop verskillende inheemse plante- en blomsoorte afgebeeld is, vertoon rankrose in die buitenste sirkel — lg. om ons te herinner aan die outydse rankroos uit die dae toe Pretoria as die „Stad van Rose" bekend gestaan het.*

Die ander inheemse plante wat op die skild aangetoon word is die volgende: Bo in die middel is eerstens 'n roos; *dan volg kloksgewys*: 2. mispel; 3. Stamvrug; 4. Transvaalse suikerbos; 5. appelliefie; 6. varklelie/varing; 7. nastergal; 8. wilde peer; 9. suurpruim; 10. moepel en 11. sand- of grysappel.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Na aanleiding van 'n gedagte wat mnr. Böhmer in sy toespraak uitgespreek het i.v.m. leiding aan hoofde m.b.t. die opvoedkundige doelstellings van skooltuine en -gronde, het ons mnr. A. P. Cronje gevra om iets te skrywe oor . . . . .

Die Opvoedkundige Doelstellings van die Skooltuin

DAAR is wetenskaplikes en navorsers wat vandag beweer dat as gevolg van die gebrekkige kennis van, en liefde vir die bodem sommige vroeëre beskawings ten gronde gegaan het. Ons kan dus begryp waarom die Onderwys en Opvoeding so besorg is oor wat met ons grond vandag en in die toekoms gaan gebeur.

Om egter met welslae op te tree teen die dinge wat die behoud van ons bodem bedreig, is die morele steun van die hele bevolking noodsaaklik. Om hierdie steun te kry, begin ons weer in ons skole, want die kind van vandag is die volk van die toekoms. Nie net deur middel van die Onderwys word 'n begin gemaak nie, maar ook deur ander organisasies en verenigings. Daar behoort dus 'n koördinasie tussen die Onderwys en organisasies te wees om uiteindelik positiewe sukses te behaal.

Die vraag is nou, waar om te begin? Wel, die naaste aan die Onderwys en die kind is sy onmiddellike omgewing, t.w. die skooltuin. Op praktiese wyse kan die kinders saam met die onderwysers die beplanning en uitlê van 'n ideale skooltuin aanpak. Alle faktore wat hiermee saamgaan kan tesame in aanmerking geneem word, o.a. die ligging van die grond, die grootte, watervoorsiening, soort grond, soorte grasse, blomme, struike en bome. Die kind word dus in aanraking gebring met die werklikheid om d.m.v. eie ervaring, belewing en aanskouing die regte begrippe en liefde te ontwikkel om later deur logiese redenering, analise en ordening tot eie gevolgtrekkings en keuses van die hoogste waardes te kom.

Watter doelstellings word nou met die Skooltuin beoog of nagestrewe?

(i) **Die Godsdienstige :**

Deur middel van die Skooltuin, wil ons die kind meer onbewus leer om eerbied te hê vir sy Skepper. 'n Gevoel van bewondering en eerbied vir die komplekse aard van die natuur en die uitgestrektheid van die heelal en sonnestelsel kan lei tot die bewondering van die Skepper. Deur te wys op die klein saadjie, wat skynbaar dood is, dog onmiddellik ontkiem, sodra omstandighede gunstig is — alles en nog meer laat die mens sy nietigheid besef. Alles sal saamwerk om die gevoelselement te versterk en te veredel en *nie* net die kenniselement nie.

(ii) **Die Etiese :**

Om 'n liefde en belangstelling by die kind te wek en 'n doelbewuste strewe na die behoud en verbetering van sy eie omgewing en die beskerming en veredeling van plante, te bewerkstellig. Daar moet by die kind 'n innerlike drang ontstaan om te *beskerm* en

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

dit kan gedeeltelik bewerkstellig word deur die kind verantwoordelik te laat wees vir die versorging van 'n deel van sy Skooltuin. Opvoeders behoort opbouend in hierdie rigting in skole werksaam te wees.

(iii) **Die Estetiese :**

Die kind moet reeds vroeg kennis maak met die verskillende skeppingsprodukte van God om dit te kan raaksien, bewonder, geniet en waardeer. Blomme, kleure en die musiek van die veld het 'n wonderlike kalmerende invloed op die mens, net soos musiek en stemme van mense. So kan in die Skooltuin kunsvorme geskep word wat die lewe van die kind aangenamer en voller maak.

(iv) **Die Praktiese :**

Daar moet doelbewus by die kind 'n positiewe gevoel gekweek word om arbeid te beskou as *edel.* Verder — deur ekonomiese produktiwiteit, verbeterde werkmetodes en selfwerksaamheid kan dit lei tot eie praktiese voordeel en waarde.

By die praktiese, kan ons die higiëniese waarde noem, nl. dat in 'n gesonde liggaam 'n gesonde gees woon!

(v) **Die Sosiale of Maatskaplike :**

Die mens is en bly 'n sosiale wese en d.m.v. die Skooltuin kan daar 'n maatskappy-in-klein ontwikkel. Waardering vir wat elkeen doen; opbouende en positiewe kritiek kan lei tot wedersydse voordeel. Verder word regte gesindhede, ideale, ambisies, begeertes en smaak aangekweek, wat tog die spil is waarom baie sosiale waardes draai.

Die kind sal ook dan mettertyd leer dat die welsyn van die maatskappy afhanklik is van die welsyn van die indiwidu. Elkeen moet dus ontwikkel tot 'n selfstandige verantwoordelike wese sodat hy nie 'n las, maar 'n bate vir die maatskappy sal wees.

(vi) **Die Opvoedkundige :**

Die Opvoedkundige doelstelling sluit natuurlik alle vorige doelstellings in; waar daar nie net gestrewe word na die opvoeding van enkele aspekte nie, maar die *persoonlikheid van die kind as geheel.* Daar moet doelbewus en opsetlik daarna gestrewe word om d.m.v. die Skooltuin die regte gesindheid by die kind te laat ontstaan teenoor die natuur, mede-mens (mede-skolier) en God — dan eers sal die Onderwys geslaag wees.

Net soos die skoolvlag, skooldrag en skoollied die trots van elke kind behoort te wees, so moet die Skooltuin ook elkeen se trots en vreugde wees.

Indien in bogenoemde doelstellings geslaag word, sal dit uiteindelik lei tot 'n verrykte landelike lewe, 'n wakkere, tevrede en progressiewe bevolking en 'n doeltreffende landboubedryf!

— A. P. CRONJE.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Uit die Briewe van Arnold Theiler.

IV (VERVOLG)

THEILER se besoek aan Europa het die briefwisseling met sy ouers onderbreek. Daar bestaan slegs 'n paar korter briewe wat hy uit verskillende stede van Europa geskryf het, 'n telegram of twee, en dis al. Dit toon ons weer hoe onbevredigend dit is om 'n verhaal uit slegs een bron te probeer saamstel. Hier het ons nou een van die belangriktse tydperke uit die lewe van Theiler en daar bestaan byna geen gegewens daaroor nie. Na agt jaar het hy weer sy ouers, broers, suster en talle jeugvriende gesien, weer die vertroude Switserse omgewing. Watter indruk dit op hom gemaak het, daaroor kan ons slegs gis. En dan die ondervinding om as wetenskaplike wat reeds presteer het, tussen vakgenote op die veeartsenykongres op Baden-Baden te beweeg. Behalwe dit het hy 'n tydlang aan die Pasteur-instituut in Parys gewerk en verskeie limfinstitute elders in Europa besoek; in sy briewe is daar melding van Berlyn, Dresden, München en Keulen. Dit alles moes vir hom ryk ervaring en vermeerdering van kennis beteken het. Maar soos reeds gesê kan hieroor nie veel besonderhede gevind word nie, altans nie uit sy briewe nie.

Gelukkig bestaan daar 'n aantal briewe van sy vrou, Emma, wat sy gedurende sy afwesigheid uit Pretoria geskryf het, nie aan haar man nie, die bestaan ongelukkig nie meer nie, maar aan sy ouers. Treffend is 'n versoek wat sy op die vooraand van sy vertrek aan Theiler se vader rig, nl. om aan die res van die familie bekend te maak dat Arnold agt jaar van te vore sy een arm verloor het. Na al die jare het nog net die vader daarvan geweet. Sy doen die versoek om Theiler self lastige vrae en 'n onaangename atmosfeer te bespaar. „Ek weet wat ek u vra, Vader, is nie maklik nie, maar die komende hereniging en die vreugde sal in 'n sekere mate u oor die moeilikheid heen help." Sy sou graag saam gegaan het, maar die kinders is nog te klein.

Die enkele kort briewe wat Theiler nog voor sy vertrek skryf getuig van 'n opbruisende geesdrif en 'n blye verwagting. Enkele weke voor sy vertrek is hy op 'n sending na Natal gestuur vanwaar hy terugkeer met 'n opdrag om ook Natal op die kongres te verteenwoordig. „Jy kan maar sê ek het die vertroue van die hele Suid-Afrika." Dit skryf hy op 7 Mei. 'n Week later vertrek hy. En op 2 Junie volg 'n telegram aan sy ouers vanuit Engeland om sy veilige aankoms en die spoedige weersiens in Switserland te meld.

Wat sy bewegings hierna was is nie presies vas te stel nie. Blykbaar was hy gedurende Julie vir 'n tydlang in Parys aan die Pasteur-instituut werksaam waar hy besonder vriendelik ontvang is. Daarna word daar terloops melding gemaak van 'n besoek aan prof. Zschokke in Zürich en besoeke aan verskeie ander stede. Die kongres in Baden-Baden het

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Mev. Emma Theiler (gebore Jegge) afgeneem saam met 'n vriendin, mev. Le Febre en hulle kinders. Heel regs staan dr. Gertrud Theiler, verbonde aan die personeel van Onderstepoort, dan volg die oudste seun van dr. en mev. Theiler (tans oorlede), en voor langs sy ma staan dr. Max Theiler, verbonde aan die „Rockefeller Institute" in Amerika. Heel links staan 'n ouer suster van dr. Gertrud Theiler.

Foto ontvang van dr. Gertrud Theiler.

van 2 tot 7 Augustus plaasgevind maar geen besonderhede is daaroor bekend nie.

Gaandeweg het die oorlogsgerugte sy Europese besoek meer en meer vergal. In die briewe aan sy ouers bly hy opgewek, skryf lughartig oor die moontlike oorlog, maar dit sou hom tog heelwat kommer besorg het.

Ook in Pretoria het die angs vir die komende oorlog gaandeweg alle ander belangstelling verdring. Van Emma Theiler het ons 'n paar insiggewende briewe. Op 10 September, 'n maand voor die uitbreek van die oorlog, lug sy haar onrus oor die vraag of Theiler nog die land sal kan binnekom as hy teen die einde van die maand in Engeland skeepgaan soos die plan was. „Soos sake nou staan kan oorlog elke oomblik uitbreek." As 'n sorgsame huisvrou het sy alreeds voorrade begin inslaan.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Die pryse het in Johannesburg alreeds begin styg Op een na sal al die assistente in die laboratorium onmiddellik aansluit as die oorlog uitbreek.

Volgens haar het die Engelse 'n slegte tyd uitgekies om die oorlog te begin. Die somer is op hande met sy ontsettende donderbuie en riviere in vloed, sy malaria en perdesiekte. „Ek sou graag wil weet hoe die oorlog gaan eindig." Die laaste brief wat sy van Theiler ontvang het toon dat hy baie bedruk was. „Hoe jammer dat al die oorlogsgerugte sy verblyf in Europa moet versuur." Die verwagting is dat die beslissing nog die volgende week sou val.

Maar met haar volgende brief van 17 September het die beslissing nog nie geval nie. Tog is die algemene opvatting dat die oorlog onvermydelik is. Sy sien uit na haar man se terugkoms. Sake het tydens sy afwesigheid bietjie deurmekaar geloop. Die plaasvervangende veearts was so onbekwaam dat hy ontslaan is. Nou moet die assistente sake behartig so goed as hulle kan.

Teen 24 September het sy eindelik sekerheid dat Theiler die 23ste sou skeepgaan op die „Norman."

In Pretoria was sake toe nog maar soos voorheen. Hulle verkeer nog in die onsekere en die spannende afwagting is nog daar. Nog 'n antwoord van Engeland word die volgende dag verwag. „Het die Engelse die moed om die oorlog aan te knoop?" Die Boere is gereed. Die ou gewere is vir nuwes ingeruil, die Mauser, 'n standaard-wapen. Die artillerie staan gereed. Die goewerment het groot voorrade aangeskaf. Op alle grense is proviandwaens vir artillerie en burgers. Ambulanskorpse is alreeds gevorm en gewone mense het waens, beddens, komberse, ens. aangebied. Ongeveer 200 Hollanders het hulleself aangebied vir polisie- en nagwag-dienste. Die N.Z.A.S.M. bied sy hele personeel aan. Pretoria is nog baie stil en geoordeel na die daelikse lewe sal jy nie dink dat 'n donker wolk oor die land hang nie. Indien oorlog uitbreek sal sy in Pretoria bly want „sake sal na een of ander kant beslis wees voor die Engelse Pretoria bereik."

Terloops merk sy op dat dit winderige weer is en reeds so warm soos in die somer. 'n Winderige warm dag in September, en 'n vrou op die buitewyke van Pretoria lug haar angste oor 'n komende oorlog — angste wat so oud as die geskiedenis self is. (Destyds gewoon op hoek van Van Wielligh- en Borderstraat.—Red.)

'n Brief van 'n week later, 1 Oktober, toon maar net dat die spanning intussen 'n paar grade gestyg het. Nog steeds is die refrein: „Dit lyk of die beslissing spoedig sal val en dat oorlog onvermydelik is . . . . Gedurende die laaste paar dae is elkeen opgeroep wat twee bene het om op te staan en wat 'n geweer kan vashou." Daar is 'n gerug dat daar 20,000 Boere op die grense gereed staan en dat die oorlog binne twee of drie dae sal

JOHNSTON'S LTD.: PRETORIA'S LEADING FASHION HOUSE, 261 CHURCH STREET, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

uitbreek. Van die assistente het twee Switsers alreeds aangesluit, nog drie, Schröder, Von Bergen en Meyer, sou die volgende dag gaan. Alleen Favre bly agter. Pretoria is 'n dodestad. Daar is 'n gerug dat die president ook na die gevegsfront wil gaan. Almal is geesdriftig, die Boere is voorbereid en seker dat hulle gaan wen. „Ons sal wag en sien."

Haar mening is dat die oorlog waarskynlik nie lank sal aanhou nie. Sy is nie verontrus nie. Indien die oorlog ooit Pretoria bereik sal sy na Sandoz se plaas gaan, so uit die weg geleë dat sy daar heeltemal veilig sal wees. Sy vra hulle dus om nie verontrus te wees nie, self al ontvang hulle vir 'n geruime tyd geen briewe nie.

Op 7 Oktober skryf sy weer hoewel sy nie seker is of die brief die volgende dag nog na Kaapstad aangestuur sal word nie. Die atmosfeer in Pretoria was teen die tyd van so 'n aard dat 'n mens nie weet wat om te glo nie. „Elke dag word die mees teenstrydige gerugte rond vertel en ek is bly dat ek buite die dorp woon sodat ek nie na al die onsinnige gepraat hoef te luister nie." Sy het 'n brief van een van die assistente, Von Bergen, van Volksrust gehad waar almal geesdriftig vir die Boere is en die begin van die oorlog afwag. Sy verwag dat Theiler oor 'n paar dae in Kaapstad voet aan wal sal sit en hoop dat hy nog met die trein deurgelaat sal word. Anders moet hy oor Lourenço Marques reis wat nog twee weke sal kos.

Hoe dit met Theiler self intussen gegaan het, 'n enkele brief wat hy op 3 Oktober aan boord skryf getuig daarvan. Die boot kan vir hom nie vinnig genoeg vaar om by sy gesin te wees nie. Die groot vraag is wat hulle sal verneem as hulle in Kaapstad aankom. Het die oorlog al uitgebreek? Sal dit uitbreek? Tog beskik hy nog oor so 'n rustige gemoed dat hy hom aan nuttige leesstof kan wy en nuwe eksperimente beplan.

Hy reis saam met 'n half dosyn oorlogskorrespondente van verskeie Engelse blaaie, waaronder Melton Prior, bekende joernalis en tekenaar wat ook tydens die eerste Vryheidsoorlog in die land was. Hy was destyds die eerste om „die vredesnuus aan die Boere te bring." Hierdie persone skyn goed ingelig te wees en beweer dat die Britse regering op oorlog besluit het. Niemand aan boord het enige twyfel daaraan nie. Die Britte is natuurlik seker van die uiteinde, maar daar is ander wat dink dat hulle hulle vingers sleg kan verbrand. „Die vooruitsig van oorlog laat my koud hoewel ek weet dat ek saam met die artillerie sal moet gaan. Ek was al in soveel moeilike posisies, dat dit met hierdie een ook sal goed gaan. ‚Kommt zeit kommt Rat'. Die Engelse offisiere aan boord kan my verdra. Siekte of koeëls sal een of ander van hulle wel in Suid-Afrika hou. In werklikheid is dit 'n groot skande om soveel lewens op te offer vir 'n vraagstuk wat sonder bloedverlies opgelos kan word."

SOUTH AFRICAN PERMANENT BUILDING SOCIETY: PERMANENT BUILDINGS, 200 PRETORIUS STREET, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Theiler was gelukkig om nog een van die laaste treine na die noorde te haal toe hy Kaapstad aangekom het. Hy arriveer op 13 Oktober in Pretoria. Sy goed moes egter oor Delagoabaai reis aangesien daar geen goederetreine meer geloop het nie en hy blykbaar 'n hele paar kaste met benodighede meegebring het. Die briefwisseling met Europa kon ook oor Lourenço Marques voortgaan.

(Word Vervolg) – F. J. DU T. SPIES.

Someone Had Blundered

TWO months after the British occupied Pretoria in 1900 the Military Governor, Major-General J. G. Maxwell, placed an urgent order in Durban for the purchase of 400 additional buckets for use by the municipal sanitary service. A few weeks later the Military Governor's secretary received a memo from the Ordinance Office, Pretoria which stated that "12 Trucks of rails (iron) have arrived here from Durban . . . It has been suggested that the Military Governor knows something about this: If he does will he please give instructions as the Railway authorities wish the trucks unloaded." The following interchange of notes thereupon took place :—

"Dear Gorringe,

These are I fancy PAILS not RAILS.

Four hundred were ordered up and are absolutely necessary.

This is the first I have heard of their arrival and have ordered the Contractor to have them removed at once.

J. G. Maxwell."

"Dear General,

Rails not pails have arrived and apparently more rails and not pails are coming, so that original order must have been wrong.

Yours sincerely,

G. F. Gorringe."

Meanwhile agitated remarks such as "Someone must offload at *once*. We can't block lines" were appearing on the correspondence. Subsequently a telegram from Natal explained that the original wire reached Durban as "rails." One wonders what happened to the rails and the erring telegraphist!

— A. M. DAVEY.

DONORS:

We greatfully acknowledge donations received from Messrs. T. G. Kirkness and Robert Hamilton.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Genootskap Oud-Pretoria
(Gestig: 22 Maart 1948)

Association Old Pretoria
(Founded: 22 March, 1948)

Ons doel: Om te waak oor die geskiedenis van ons stad en distrik.

Our aim: To preserve the past for the future of our city and district.

BESTUUR:

EXECUTIVE COMMITTEE:

Ere-President — DIE BURGEMEESTER VAN PRETORIA — *Honorary President.*
THE MAYOR OF PRETORIA.
Voorsitter — Dr. W. H. J. PUNT — *Chairman.*
Ondervoorsitter — Dr. G. W. EYBERS — *Vice-Chairman.*
Sekretaris — Dr. F. J. DU TOIT SPIES — *Secretary.*
Penningmeester — Mnr./Mr. G. RISSIK — *Treasurer.*
Argivaris — Mnr./Mr. A. M. DAVEY — *Archivist.*
Redakteur — Mnr./Mr. H. M. REX — *Editor.*
Sakebestuurder — Dr. J. M. H. VAN AARDT — *Business Manager.*
Lede — Mej./Miss J. H. DAVIES — *Members.*
Dr. V. FITZSIMONS.
Mnr./Mr. S. F. NAUDE.
Mnr./Mr. J. PRELLER.
Verteenwoordiger van die Stadsraad/Representative of the City Council:
Mnr./Mr. L. J. VAN DEN BERG,
Burgemeester/Mayor.

Bydraes moet asb. gestuur word aan: Die Redakteur „Pretoriana", Frans Oerderstraat 109, Groenkloof, Pretoria.
Contributions may be sent to: The Editor, „Pretoriana", 109 Frans Oerder Street, Groenkloof, Pretoria.

GEDRUK DEUR VICTORIA DRUKKERY, SWEMMERTRAAT 504, GEZINA, PRETORIA.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services